УДК 340.11

Д. Г. Манько, асистент

Одеська національна юридична академія,
кафедра теорії держави і права,
вул. Піонерська, 5, Одеса, 65000, Україна

ЛЕГАЛІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СУКУПНІСТЬ ПРАВОВИХ ПРОЦЕДУР

Аналіз легалізаційної діяльності, обумовлено необхідністю теоретичного обґрунтування новаційних понять у теорії і практиці правової дійсності України. У надведеному дослідженні представлено порівняльну характеристику правозастосувальної та легалізаційної процедури; визначено основні принципи й ознаки легалізаційної діяльності, сформульовано її теоретичну дефініцію.

Ключові слова: легалізація, легалізаційна діяльність, юридичний процес, судочинство, правова процедура.

Серед актуальних питань правової науки України одним із найважливіших є удосконалення механізму реалізації нормативних актів. Ще В. М. Горшенев указував на важливість ролі процедурних і процесуальних норм у сучасній державі, та на те, що правовий режим повинен насамперед визначати технологію реалізації юридичних розпоряджень [1, 216]. Законодавчій базі притаманна статичність і задача правового регулювання забезпечити його динаміку.

Актуальність наукового дослідження легалізаційної діяльності обумовлена необхідністю вдосконалення існуючих правових інститутів у сфері правової дійсності України. Подібні дослідження формують ефективну базу протистояння колізіям чинного законодавства.

Важливим завданням сучасної науки є вивчення і обгрунтування новаційних та вдосконалення й аналіз існуючих, традиційних правових інститутів. Це обумовлює пов'язаність теми статті із завданням теорії і практики науки сьогодення.

Аналізуючи дослідження та публікації, які стосуються легалізації, треба прийняти до уваги, що вивчення легалізації у якості специфічної правової процедури є новаційним, і раніше, у такому контексті, не досліджувалось.

Деякі науковці (Борщ Л. М., Герасимова С. В у статті "Проблеми легалізації тіньового капіталу в Україні", Піхотський В. Ф. у статті "Вдосконалення податкової системи як передумова легалізації тіньових доходів", Копиленко О. Л. та Федорін М. П. у статті "Законодавче забезпечення боротьби з відмиванням брудних грошей"), отожнюють легалізацію із процесом "відмивання" брудних коштів, а інші (Кенсовський П. А. "Легализация и признание документов иностранных государств"),- із процесом легалізації юридичних документів.

Дослідження у нашій статті засновано на більш широкому розумінні терміну *легалізація*, відповідно до якого *вона являє собою певну правову конструкцію, яка складається із правових процедур, що здійснюються уповноваженим суб'єктом з питань визнання, дозволу, надання юридичної чинності й узаконення визначених суб'єктів, об'єктів, дій, в інтересах зацікавлених осіб;* тобто узаконення грошей та признання чинності документів входить до структури легалізації як елементи, складові частини.

Головною метою статті є обгрунтування легалізаційної діяльності у якості правової процедури, у зв'язку з цим у дослідженні вирішуються наступні

© Д. Г. Манько, 2004

завдання: вивчення правової природи легалізаційної діяльності; виведення дефініції легалізаційної діяльності; порівняльний аналіз із правозастосувальнм процесом.

Треба враховувати, що прийнято багато нормативних актів, адже їхнє втілення в життя, перехід у динамічний стан, власне, регулювання суспільних відносин, найчастіше сполучене зі складностями здійснення і недосконалістю правозастосувальних процедур. Визначення легалізації як правової процедури має на меті не тільки підтвердження процедурного характеру легалізації, *але і теоретичного обгрунтування поняття легалізаційної діяльності як частини юридичного процесу*.

Загальнотеоретичне визначення легалізації міститься в багатьох юридичних словниках, де під легалізацією розуміється — 1)дозвіл на здійснення діяльності організації, її узаконення, надання юридичної чинності акту, дії; 2)підтвердження істинності наявних на документах підписів; 3)відмивання коштів або іншого майна, придбаних незаконним шляхом.

Формально-юридичне визначення легалізації, міститься в більшості нормативних актів, пов'язаних із міжнародною діяльністю України. Так, Положенням "Про депозитарну діяльність в Україні" передбачено, що під легалізацією розуміється надання юридичної чинності документам, що були видані на території іноземної держави. Ці документи повинні бути нотаріально завірені за місцем їхньої видачі, перекладені українською мовою і легалізовані в консульстві України, якщо міжнародними договорами, в яких бере участь Україна, не передбачене інше [2, 130-143].

Більш широке визначення легалізації, міститься в тексті Положення "Про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів" [3, 143-160], де вказується, що легалізація це — надання юридичної чинності документам, які були видані на території іноземної держави. Ці документи, якщо міжнародними договорами не передбачене інше, повинні бути нотаріально завірені за місцем їхньої видачі, перекладені українською мовою і легалізовані в Консульстві України, що має право легалізації документів, виданих на території цієї держави. Зазначені документи можуть бути також завірені в посольстві відповідної держави в Україні і легалізовані в Міністерстві закордонних справ України.

Поняття легалізації сформульоване ще й у Законі України "Про нотаріат" [6, 24-103], та в Інструкції "Щодо порядку консульської легалізації офіційних документів у Україні та закордоном"[7, 17-36].

Новий Кримінальний Кодекс України передбачає, *що під легалізацією розуміється вчинення фінансових операцій і інших угод із коштами, або іншим майном, придбаним свідомо незаконним шляхом, а також використання зазначених засобів або іншого майна для здійснення підприємницької або іншої економічної діяльності* [4, 185].

Розглядаючи господарсько-правову сферу, необхідно звернути увагу на необхідність державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності — їхньої легалізації. Процедура реєстрації являє собою визнання державою учасників господарського обороту, наданням їм дозволу на здійснення певної діяльності.

Логічним буде зробити висновок про багатогранність і велику поширеність відносин, пов'язаних із легалізацією. Однак така поширеність має і несприятливі прояви, як-от: виникає питання, *що ж собою являє легалізаційна діяльність?*

Насамперед необхідно розглянути юридичну природу даного поняття, що дозволить розкрити роль легалізації в правовій системі, визначити її вплив на поводження суб'єктів права. Під юридичною природою звичайно розуміється сукупність специфічних ознак, що дозволяють відокремити від інших відповідне правове явище. Властивості легалізаційної діяльності виражені в її принципах. Серед загально-правових принципів легалізації визначальне значення **має принцип за-**

конності. Для забезпечення законності певні суб'єкти мають у своєму розпорядженні арсенал юридичних засобів, що включають: правові розпорядження, юридичну техніку, професійно підготовлені кадри.

Легалізаційної діяльності, як правовому явищу, притаманні загальноправові принципи: демократії, гуманізму, справедливості, що, однак, не розкривають істотні аспекти досліджуваного явища. Поряд з цим, **існують специфічні принципи легалізаційної діяльності**, що розкривають її значення, роль, серед яких виділяються:

По-перше, захист прав і законних інтересів учасників легалізаційної діяльності. Сутність даного принципу обумовлена значущістю легалізації в процесі реалізації особистих і групових інтересів. Основою цього принципу є ідея захисту індивіда і необхідності забезпечення пріоритету соціальних цінностей. Зміст даного принципу в тому, щоб знайти розумне сполучення інтересів між людиною і товариством, громадянином і державою та визначити межі їхнього правового регулювання.

По-друге, регламентована законом процедура легалізаційної діяльності. Легалізація — це насамперед процедура, у якій наявні: дії як у межах держави, учасниками яких виступають громадяни України, так і операції, пов'язані із іншими державами, міжнародні. Ці відношення вимагають чіткості, раціональності і гарантованості для легалізаційної діяльності, що визначає необхідність правового врегулювання і визначення процедури легалізації шляхом прийняття нормативних актів.

По-третє, поєднання міжнародних і внутрішньодержавних інтересів у легалізаційної діяльності. Оскільки, легалізація пов'язана з відношеннями у міжнародній сфері, формування нормативної бази, що регламентує процедуру легалізації, повинна враховувати не тільки внутрішньодержавні інтереси, але і міжнародну практику, звичаї, сформовані в певній сфері.

По-четверте, гармонізація законодавства. Сутність даного принципу полягає не тільки в приведенні вітчизняних норм у відповідність із міжнародними стандартами, але і в гармонізації внутрішньодержавного законодавства, у створенні єдиної несуперечливої системи норм, що дозволяє реалізовувати поставлені перед процедурою легалізації задачі.

Названі спеціальні принципи легалізаційної діяльності, тісно пов'язані між собою, взаємодоповнюючі, а найчастіше — і взаємопроникаючі. Однак для більш повного визначення юридичної природи легалізаційної діяльності необхідно розглянути її *характерні ознаки*, до яких відносяться:

По-перше. Діяльність, повязана із розглядом визначеної юридичної справи. В якості юридичної справи кваліфікують такі обставини, що вирішуються на основі закону, а його наслідки здійснюються для виконання закону [5, 190]. Саме ці два моменти і визначають природу юридичної справи, а отже, і вихідну основу юридичної процедури легалізації. Приміром, одним з елементів у структурі легалізації виступає нотаріальна діяльність. Закон України "Про нотаріат" [6, 24-103], передбачає порядок прийняття нотаріусами документів, що були складені за кордоном при обов'язковій умові їхньої легалізації, за винятком передбачених Законом випадків.

По-друге. Діяльність, пов'язана з вчиненням операцій які регламентовані нормами права. При розгляді конкретної юридичної справи необхідно використовувати норми права, причому не тільки матеріальні, але і процесуальні. Отже, спочатку визначається характер юридичної справи, а потім (або одночасно) оптимальний порядок досягнення юридичного результату. Прикладом може послужити процедура консульської легалізації документів у МЗС України [7, 3].

По-третє. Особлива форма діяльності уповноважених суб'єктів. Діяльність, пов'язана з легалізацією, здійснюється в інтересах осіб, що виступають "спо-

живачами благ" цього процесу. Однак безпосередньо процедура легалізації здійснюється уповноваженими на таку діяльність суб'єктами: як державними службовцями, так і посадовими особами приватних компаній. Державні службовці беруть участь у легалізаційної діяльності при здійсненні консульської легалізації. Посадові особи підприємств, у тому числі і не державних, мають право завіряти своїм підписом і печаткою внутрішні документи компанії, такі як протоколи призначення директорів розподілу акцій і т. п..

По-четверте. Процедурно-процесуальна регламентація як результат об'єктивної потреби легалізації. Легалізаційна діяльність через свою особливу складність, потребує певних гарантій. Тому, в процесі легалізації, повинна бути характерна чітка і всебічна процедурна регламентація, що забезпечує з одного боку, ефективність діяльності уповноважених суб'єктів, а з іншого — середовище, яке сприяє учасникам процесу, зацікавленим в його результатах.

Перераховані вище ознаки дозволяють скласти дефініцію легалізаційної діяльності, під якою варто розуміти — сукупність правових процедур, здійснюваних уповноваженим суб'єктом, з питань визнання, дозволу, надання юридичної чинності й узаконення визначених суб'єктів, об'єктів, дій, у рамках розгляду певної юридичної справи в інтересах зацікавлених осіб.

Тепер, коли ми розглянули поняття легалізаційної діяльності, її формальне визначення і юридичну природу, **необхідно скласти чітке уявлення про правову процедуру і її місце в системі юридичного процесу.**

Наявність у праві процедур не викликає суперечок. У юридичній літературі прийнято розглядати усі провадження та процеси у рамках юридичного процесу. Юридичний процес містить у собі як різні правові процедури, так і судові процеси (судочинства) [8, 681].

Правова процедура являє собою сукупність прийомів впливу, форм і стадій, використовуваних у зв'язку з реалізацією правових актів і норм. Власне легалізація являє собою правову процедуру. Якщо провести класифікацію за обсягом перерахованих понять, то схематично це буде виглядати в такий спосіб (Див. Таблицю 1).

Таблиця 1

<table>
<tr><td></td><td>Юридичний процес</td><td></td></tr>
<tr><td>Сукупність правових процедур</td><td></td><td>Судочинства</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Легалізаційна процедура</td><td></td><td></td></tr>
</table>

Для всебічного визначення легалізації у якості правової процедури, та з іншого боку — проведення відмежування легалізації від інших підвидів юридичного процесу, простежимо провадження в рамках легалізаційних і правозастосувальних процедур за допомогою порівняльної характеристики.

Як правозастосування, так і легалізаційна процедура розвиваються у рамках трьох основних стадій: установлення фактичної основи, установлення юридичної основи, ухвалення рішення в справі (Див. Таблицю 2).

Тотожні цілі зазначених процесів, а саме — реалізація правових розпоряджень. Головним моментом, що допомагає відокремити легалізаційну діяльність від правозастосувальної, є: суб'єкти які здійснюють названі форми діяльності. Так, при правозастосувальній процедурі суб'єктом може виступати лише особа, яка наділена державно-власними повноваженнями, а легалізаційна діяльність здійснюється як державними службовцями, так і посадовими особами приватних компаній.

З метою підтвердження процедурного характеру легалізації, простежимо провадження в рамках одного з елементів структури легалізації, а саме: дозвіл на занят-

тя визначеною діяльністю (державна реєстрація СПД), на конкретному прикладі (див. Таблицю 3).

Таблиця 2

Легалізаційна діяльність

	Стадії
	Встановлення фактичної основи
Легалізаційна процедура	Встановлення юридичної основи
	Винесення рішення в справі

Правозастосувальна діяльність

	Стадії
	Встановлення фактичної основи
Правова процедура	Встановлення юридичної основи
	Винесення рішення в справі

Таблиця 3

Стадії	**Характеристики дій**
1. Встановлення фактичних основ	1. У ході цієї стадії встановлюються і досліджуються юридично значущі факти й обставини, передбачені нормами. Фактично на даній стадії відбувається збір документів компетентним органом (копія паспорта засновника, ідентифікаційного коду, установчих документів, і т.ін.) та всебічне і повне їх дослідження.
2. Встановлення юридичних основ	2. Відбувається правова кваліфікація установлених фактичних обставин справи. Виявляється нормативні акти які регламентують відношення у галузі підприємницької діяльності. Визначаються щодо організаційно-правової форми здійснення підприємницької діяльності.
3. Рішення компетентного органу	3. Основна стадія, в рамках якої реалізуються цілі легалізаційної діяльності. Полягає процедура в ухваленні рішення районною адміністрацією міського виконавчого комітету та внесенні до реєстру суб'єктів підприємницької діяльності - юридичних осіб; видачі свідоцтва про державну реєстрацію.

Нормативно процедура реєстрації суб’єктів підприємницької діяльності регламентується Положенням про державну реєстрацію суб’єктів підприємницької діяльності, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29. 04. 1994 р. [9, 210] та іншими актами.

На основі цього прикладу ми можемо: по-перше простежити процедурний характер легалізації (змістом якого виступають відособлені стадії, що володіють якістю системности), а по-друге, визначити, що легалізація являє собою правову процедуру, будучи підвидом юридичного процесу.

Водночас, між легалізацією і процесом застосування права існують визначені розходження. Насамперед, правозастосувальна процедура більш розширена, ніж легалізаційна, і містить у собі як правові процедури, так і судочинства, у той час як легалізація розвивається тільки в рамках визначеної правової процедури. Треба також враховувати статус субєктів названих процедур.

Для відокремленя легалізаційної процедури із сукупності інших правових процедур, визначення її місця в системі правових інститутів і сферу дії, скористаємося такими філософськими категоріями *як форма та зміст*. Так, форма легалізаційної діяльності виявляється в рамках визначеної процедури, що має нормативно встановлений характер, та відповідає властивостям системності, а саме: її інститу-

ти взаємопогоджувані та упорядковані; процедури, стадії і взаємовідносин між ними визначені. Зміст досліджуваного поняття являє собою сукупність цілей, задач, предмета і методу правового регулювання, реалізація яких протікає в межах конкретної правової процедури.

Отже, за структурою і зовнішніми характеристиками, тобто *за формою вираження, ми можемо визначити, що легалізаційна діяльність виступає як частина юридичного процесу, а стосовно реалізації правових розпоряджень і свого змісту, легалізаційна діяльність є відособленим видом реалізації права.*

Принципи і ознаки, що розкривають сутність і специфічні особливості легалізаціїної діяльності, дозволяють твердити, що вона являє собою сукупність правових процедур та входить (у якості елемента) у структуру юридичного процесу. З огляду на зростаючу роль процедурно-процесуальних норм, які формують технологію реалізації юридичних розпоряджень, необхідно подальше загальнотеоретичне вивчення легалізаційної діяльності.

Література

1. Горшенев В. М., Недбайло П. Е., Юридическая процессуальная форма. Теория и практика. — М., 1976. — 370 с.

2. Положение "О депозитарной деятельности", утвержденное решением ГКПЦБФР Украины №61 от 26. 05. 98 // Собрание постановлений Правительства Украины. — 1998. — №5. — С. 130-143.

3. Положение "О порядке ведения реестров собственников именных ценных бумаг", утвержденное решением ГКПЦБФР Украины №60 от 26. 05. 98 // Собрание постановлений Правительства Украины. — 1998. — №5. — С. 143-160.

4. Уголовный Кодекс Украины:Официальный текст. — К.:Юринком Интер, 2001. — 240 с.

5. Горшнев В. М. Теория юридического процесса. — Харьков. Вища школа, 1985. — 320 с.

6. Закон Украины "О нотариате" от 2 сентября 1993 г. // Ведомости ВРУ. — 1993. — №9. — С. 24-103.

7. Инструкция "О порядке консульской легализации официальных документов в Украине и за рубежом", утвержденная Приказом МИД Украины от 15 июля 1997г. №98-од // Ведомости ВРУ. — 1997. — №7. — С. 17-36.

8. Матузов Н. И. Малько А. В. Теория государства и права. Курс лекций. — М.: Юрист. — 1992. — 671 с.

9. Положення "Про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності", затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29. 04. 1994 р. // Собрание постановлений Правительства Украины. — 1994. — №8. — С. 17- 27.

Д. Г. Манько, асистент

кафедры теории государства и права
Одесской национальной юридической академии,
ул. Пионерская 5, Одесса, 65000, Украина

ЛЕГАЛИЗАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СОВОКУПНОСТЬ ПРАВОВЫХ ПРОЦЕДУР

РЕЗЮМЕ

Общетеоретические исследования легализационной деятельности предопределяют перспективы дальнейшего изучения проблематики легализации, ее роли и места в системе правового регулирования общественных отношений. Фактически подобные исследования позволяют избежать алогичности при формировании моделей новационных правовых категорий. Так реализовывается научно-теоретический поход. С другой стороны, разрешаются проблемы практического характера, а именно: устраняются коллизии в действующем законодательстве, упрощаются и совершенствуются процедуры реализации права.

Ключевые слова: легализация, легализационная деятельность, юридический процесс, судопроизводство, правовая процедура.